

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha

Band: 21 (1947)

Artikel: Las mantinadas lumnezianas : skizza cultur-historica

Autor: Gadola, Guglielm

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881435>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 05.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Las mantinadas lumnezianas

Skizza cultur-historica
da Guglielm Gadola, Cuera

Sch'jeu sesprovel de reconstruir las aschinumnadas mantinadas lumnezianas sin fundament della tradiziun e de fontaunas en scret, sche less jeu gia la bial'entschatta far attents il stimau lectur ch'ei setracta cheu buca dellas renomadas mantinadas de Lumbrein, ch'ein vegnidas tractadas pliras gadas: per ex. da Dr. C. Decurtins, en Chrest. retor. II, f. VI e p. 693, sco era da mei en Ischi XXXI, p. 144/145. — Dil reminent seregorda ina gronda part de nies pievel aunc oz dil bellezza til cultur-historic de 1924 a caschun della fiasta centenara della Ligia Grischa a Trun, nua che la gruppa dellas mantinadas de Lumbrein han attratg l'egliada digl entir pievel festiv e fatg far smarvegliadas sin smarvegliadas, essend ch'ins veva l'impressiun ch'ina tala tradiziun haigi siu origin en temps nebulus ed antics, ent'ils quals dieus e demunis smanavan la bitgetta!

Buca de quellas mantinadas dueigi esser cheu la tschontscha, mobein dellas mantinadas sco'las vegnevan fatgas en bunamein tut las valladas romontchas e sco ellas ein semantenidas il pli ditg en Val Lumnezia, entochen schi circa avon 100 onns. — Essend la tradiziun da quellas vards aunc viva ed ils perscrets preclars ed ualti identics culla tradiziun orala, ughegel jeu de far reviver las mantinadas lumnezianas d'avon 100 onns.

* * *

En Val Lumnezia vegnevan las mantinadas dadas per ordinari da *Mardis-Tscheiver*, il bia ensemblamein, q. v. d. ual avon la representaziun della *Dertgira nauscha*, quasi sco sche quellas fussen igl εμπrem act de quei vegl ed endinau giug popular de nos perdavons.

Quella damaun beinmarvegl, denter stgir e clar, selaian gl'emprem de tuts «quels dus che han de clamar ora» udir. In de quels dus ei armaus cun in «spinet» (= aschia numnav'ins quella suna), in instrument d'aspect miezmiur e miezutschi, q. v. d. de fuorma denter giegia e dudelsac, ch'ins sto sufflar dil mordio. — L'auter, siu compogn, che cloma medemamein ora, accompogna las melodias cantond u recitond. Els ein vestgi tuttina e portan habit de fiasta solemna: caultschas alvas, ina cassacca nera cun barlacs, capiala grischa mez-aulta ed entuorn tschenta in pindèl tgietschen bien e lad. In suna e l'auter conta, e cantau vegn ei mo sut finiastra dellas undreivlas mattauns. Scadina survegnea siu cuors, sco per exempel:

«O biala Balugna,
Po buca tugna!
Mo nuota schenada
Sta ser'a mantinada!

Castgina castginutta,
Neudo cun ti' piutta!
Banduna la barlacca,
Audas co'i talic-talacca?

Babetta Babetina,
Audas co'i scalina?
Stai si, seigies ca plauna,
Oz scurleinsa mesalauna!

Martina mastarlessa,
Dil cor ladernessa:
Teidla co'i tuna,
Tiu létg spert banduna!»

ect. ect.

Terminau lur tur matutin, serendan ils dus che van a clamar ora a solver tiella pli giuvna mattetta ch'ei pér dacuort ida ora cullas mattauns. — Suentèr solver serimnan avon lezza casa ils auters mats ch'audan tiella mantinada: in harlechin, in fachin (= furier), sis sbiers e trei quater pèra bagordas, tgi setratg en ded um e tgi de femna. Quels han trasora de saltar suenter la remarcabla musica.

Il harlechin ei la persuna principala. El meina la mantinada, fa las sturniallas avon giuvens e vegls, tschontscha cura ch'ei sto esser e buc esser e dat il ver slonsch all'entira compagnia. Siu vestgiu ei multicolors e bizzars. El ha en caultschas miez verdas e miez cotschnas e porta ina cassacca cotschna-scarlatta. Sul dies giu, crusch e traviers d'ina spatla a l'otra, porta el dus rullès-rollas, in de tun ault e l'auter de tun bass che s'accordan sco in'orgla. Sin tgau ha'l si ina gnieflla de pupi, ornada da figuras e pindèls. Las figuras representan glina e sulegl, «steilas e speias». Enta maun port'el ina bitgetta strubegiada che va ora en ina figuretta cun cornas.

Il fachin va trasor a pèr cul harlichin ed ei la secunda impurtonta persuna della mantinada. El ha en caultschas mur alvas, camisch'alva cun «béllas» cotschnas (=tschittas); sin schui e vid ils cumbels ha el ina spezia de turban tgietschen-alv. Enta maun porta el ina picca curclada cun fli-sellas e pindèls cotschen-verds. El fa si ina tschera de perdert zaco e strubegia traso siu lungezia barbis plitost de barbar.

Suentèr els dus vegnan «quels dus che han de clamar ora», e che nus havein gia empriu d'enconuscher, che vegnan er els suondai dals sis sbiers. Era quels han lur tipica mondura «de leghers gagliards e senza retenientschas». Quei ch'ins numna caultschas han ei buc en, mobein caltscheuls alvs de launa fina che tonschan dal piut entochen sulla queissa. Camischa portan ei ina cotschna, ornada cun tschittas alvas e sin tgau han ei si in tschupi de flurs-pupi (alvas). Els fan paretta de giuvenots de cuorturiella e lur sabels ein cheu mo per parada.

Suentèr els siarran la trei-quater pèra bagordas il til, signur e signura «vestgi alla moda milanese». Las signuras ein liungas sco la fom, neidias sco pupi e lur vestgius sguschan vi e neu sco radis sulegl ell'umbriva. Ils

signurs ein secs sco lennteigen, han detta satella sco clavellas ed ein da fatscha schubers sco l'alva de marvegl. Lur vestgius ein blaus, biblaus sc'in izun e lur capialas stgir-cotschnas semeglian la bucca dil luf. «Baguords» e «bagordas» saultan traso, formond bien e stedi outra pèra.

Tschentai en retscha sco i ein, suenter de quei ch'ils dus clamaders han clamau ora, entscheiva la secunda part dellas mantinadas; gl'emprem el vitg e silsuenter era per ils uclauns ed uclivas. Ed ira van ei en tut las casas, deno en quellas de malencurada e nua che mo ina vieua ei cau-casa!

Arrivai mintgamai avon ina casa semettan ei si en retscha ordinada, il frunt viers la fatschada della casa. Allura s'avonzan ils dus clamaders ord retscha, spinut e cantadur per sunar e cantar in cuors ni dus. Quels ein il pli savens leghers e cudezzan magari:

«Bien di, biala veta a questa casada;
Piziultas, patlaunas a tut la mesada.
A tuts las pli bialas mantinadas;
Allas mattauns schittas carsinadas!

—
Arvei po l'escha alla mantinada,
Sche leis ver queida ina menada!
In hopser e valzer, ina rundiala
•Culla matta, la cara, la biala!

—
Nus essan la nova mantinada,
Visitein stiva e tgaminada.
Prendein tgei ch'igl ei,
Mo pli bugen il meglier ch'ei!»

Finida questa salvia, seretillan ils clamaders en retscha, ferton ch'il harlechin s'avonza. El pren posizium, sbassa in techet tgau e bitgetta ed empiara il bab de casa ch'ei comparius sin finiastra: «Eis ei emperneivel de retscheiver ina mantinada en honor dil Tscheiver de questa compagnia de mats che vegn a vegnir cheu presentada?»

Per ordinari rispunda il bab neuagiu dil parsiel: «Engraziund per l'honor della mantinada, envidel jeu vus en questa mia stiva. Beivegnenta la mantinada e l'entira compagnia de Tscheiver!»

Sin quei amicabel envit, la mantinada va da parada en zuler ed en stiva. En dad esch, van ei lu aunc in caraun per la stiva entuorn, ils sis sbiers semettan si en retscha, la pèra saulta. Igl'emprem sault va tenor la canzun:

«Vi bein alla mia biala,
Ella vul era bein a mi.
Sil mund ei buca ina,
Che plai aschi bein a mi.

Eis ei ca pusseivel
D'esser nus dus,
Jeu la tia spusa
E ti il miu spus?

Vess onz manegiau
Ch'il Glogn mass ensi,
Avon che midass
Ils plaids de tscheidi.

Stai legher, o biala,
Avon ch'jeu tuorni pli,
Vai guess in'urialla,
Quei sai jeu de dir!

Sche ti tuornas ca pli,
Sche tei hai jeu viü;
Buna notg e bien di
E va ti pendiu!»

Sin quei sault tenor la canzun cudizzonta, han ils dus clamaders de clamar ora il bab e tut ils cussadents in suenter l'auter: «Aultundreivel, beinmeriteivel cau-casa! Plai de retscheiver ina mantinada en honor de quests mats cheu presents? Caschi, semetti la biala de nossas signuras en sault cul signur de questa casa!»

Sin quei di il bab: «A mi plai quest'honor. Eviva la mantinada!» Ed ussa va la biala dellas signuras yi tiel bab, fa in compliment ed envida ded ir in cun ella. Il spinut suna siu spinet, ils auters secundeschan «cantond ina legra mantinada.»

Finius quei sault d'honor, cloman ils clamaders ora la mumma. In signur renda l'honor cun tutta reverenza duida, sco avon al bab — ed allura sebettan er' ils auters de casa ella mantinada, saltond e cantond culs baguords e bagordas.

Ein ils de casa i treis cull'undreivla compagnia de mantinadas, vegnan quels envidai dal bab de beiber in migiel vin, ni vinars . . .

Silsuenter dat el aunc alla mantinada in pign regal en daners.. (Quei regal consisteva el 17avel, ed emprema mesadad dil 18avel tschentaner, en naturalias. La compagnia de mantinadas obteneva per la «salvia de mantinadas» in paun frestg, in toc carn secca de piertg u armal, ni magari era ina buccada caschiel grass).

Han las mantinadas finiu lur tur el vitg, sche continueschan ei quel suenter miezdi en uclauns ed uclivas, nua ch'ei serepetta traso la medema scena. Mo en uclauns ed uclivas capitav'ei buca da rar che las mantinadas stuevan secuntentar cun «ina secca», q. v. d. ellas vegnevan retschevidas ni sin finiastra ni en stiva e stuevan lu puspei ira danunder ch'ei eran vegni. —

Sin quels tals fa lu il harlechin de mantinadas enzacontas remas che mordan dal bi e dal bein — e che vegnan per ordinari recitadas dals accusaders ni plonschiders avon dertgira nauscha che ha liug il medem di encunter sera, sin piazza publica, il bia sin cadruvi.)*

*) La dertgira nauscha drovel jeu buca descriver cheu, essend ch'ella vegneva tenuta en Lumnezia ualti exact tuttina sco en auters loghens della Surselva. — Mira per ex. co ella vegneva fatga enta Medel (Glogn 1945, p. 75/82)

Cura che las tuccas de mantinadas vegnan recitadas culla vera temprà d'in bien stuccadur-harlechin, dat ei mintgamai las dètgas risaglias davart il pievel auditur ch'agiescha buca meins sco veritabel derschader, schend resunar salvias e salvias de beffas e gomias . . .

Ad in magnanc che pretenda ch'el audi mal e che ha secapescha dau «ina secca» alla mantinada, vegn ei reproschau avon dertgira: «Ch'el haigi schizun udiu a barglir il vadi el venter della vacca mughera!» — Ad ina matta veglia, pli interessada ch'ils tschienmelli tgereuls ch'ein s'ignivai en sias puolpas e schambuns, vegn ei quintau per in sfarfatg: «Ch'ella drovi memi bia pieun de far coccas!» — Ad in bienatsch che veva sia veta mai sturschiu in cavegl ad in'olma, numdir priu pil ner d'in'ungla ad in carstgaun, vegn ei pretendiu: «Ch'el hagi engulau la caura dil prèr ord in nuegl vid!» — Ina mistarlessa cun in quet sc'ina bignera de salmira, vegn tgisada: «Che sia modestiudad creschi tondanavon ch'ins sappi buca, schebein siu dies ault seigi in cuolm ni mo in crest!» Ed aschia vinavon.

E duront che la dertgira dertga ed il pievel sedelectescha, van ils mats «vestgi da zagrendres» per las casas entuorn ed engolan puolpas, andutgels e schambuns pil davos act dellas mantinadas ch'entscheiva la sera tard, suenter dertgira nauscha, cun saltar e pushegnar — e che cuozza entochen che las steilas fan beinvegni al sulegl matutin . . .

Mo avon che setrer giud «lautga» de dertgira nauscha, vegn ei aunc cantau ina canzun sco finiziun che reconciliescha per ordinari plonschiders e derschaders, mussadurs e procuraturs, sco era il grond pievel aspectatur.*)

* * *

Igl ei zun interessant de saver constatar ch'en Lumnezia per ex. a Vella, las mantinadas fagevan er'ellas l'uvertura della Dertgira nauscha e buc il Prenzi Tscheiver ni la Dunna Cureisma! La mantinada cun harlechin e fachin alla testa destinavan enzaconts dils mats sco personas officialas de dertgira, sco per ex. mistral, bandiriel, burser, scarvon, geraus e procuratur — publicamein avon igl entir pievel. Scochemai fatg quellas preparativas, mava la mantinada ordavon, sco «bargada» d'honor, e signurs e derschaders vegnevan suenter. «La dertgira tergeva silla lautga, fatga ord aissas e curclada cun dascha», nua ch'ei vegneva dau l'entschatta entras ina canzun, cantada dalla mantinada e che cunteneva da tuttas uisas strihadas e zipladas sin evenements davantai en vischnaunca e cumin.

Anno 1820, il fevrer, ha la mantinada de Vella cantau la suondonta «canzun nova», sco uvertura della dertgira nauscha:

Si menders bravs de Vella!
Dertgira lein tener.
Nus essan buc d'arschella,
Munglein negin temer.

Nus lein guder il tscheiver.
E lein tschentar a dretg,
Che mintgin possi beiber
E cun murar endretg.

*) Duas talas canzuns ein comparidas en Chrest. retorom. II, p. 226/228; p. 229/230

Mintgin sto star en regla,
Buc surpassar ils tiarms;
Schiglioc tgiseins la nebla,
Scludein or els sco viarms.

Mond nus a biala stiva,
Manein nossas mattauns
Cun tutta curtesia,
Strihond bufatg ils mauns.

Nies sekelmeister plonscha
Sur mintga falliment;
Nies magistrat cuntonscha
Gest strof cun truament.

Nus essan gests derschaders,
Piglein tuts ferm a mauns,
Cunzun sch'ei fussen laders
De nossas bialas mattauns.

Nus vein zun bialas rosas;
Lein quellas pertgirar;
Neginas jastras hosas
Dein quellas mai tuccar.

Nies gieger cun il fiffer,
Quel duei oz brav sunar.
È nus lein cun tut iffer
Cun ellas led saltar.

Si camarads! Lein tuts saltar!
Pernein mintgin la sia!
Mein hopsers, slihers, hopsasa
En legra compagnia!

Lein era beiver sanadad
Dils mats e de matauns!
E viver tgi che legher stat,
Sei mattas u dunnauns.

Il scheiver

Intraus ei il scheiver tier nus, lein cantar,
Sper glas e buteglia lein oz giubilar.
Andutgel, schambun, neunavon cul cunti,
Vin alv e bier stgir, tgei vul ti aunc dapli.

Il giegier pren plaz ed entscheiv' a sunar
Triolas de valser el tact per saltar.
Ils giuvens sepeinan e miran entuorn,
Las giuvnas resentan sil sun giavinont.

Saltuns e saltunzas ei seglian en pei,
Van vi e van neu e semeinan puspei,
La casa tut strembla d'in tal rumbligiar,
Las miurs tementadas van spert sezuppar.

La glieud ei tut stuorna, il scheiver sto rir,
El tegn tuts si lev e vul nuota untgir.
O scheiver, ti scheiver, ti tegns nus pil narr,
Quitaus cun bahaitas fas ti emblidar.

Gion Rest Solér, Vrin